

УДК 338.43.009

В. І. Гринь,
старший викладач, Полтавська державна аграрна академія

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ГАЛУЗЕЙ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

V. Grin,
Senior Lecturer, Poltava State Agrarian Academy

STRATEGIC DIRECTIONS OF THE STATE SUPPORT OF COMPETITIVENESS OF AGRARIAN PRODUCTION BRANCHES

У статті визначено особливості сучасного етапу розвитку галузей аграрного виробництва. Виявлено можливості та проблеми реалізації державної підтримки підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору. Визначено стратегічні напрями, інституційне забезпечення, перспективи. Зроблено висновки про можливості розвитку та можливості удосконалення державної підтримки відповідно до правил СОТ та країн ЄС.

The article defines peculiarities of modern stage of development of branches of agrarian production. Identified the opportunities and challenges of implementation of the state support of competitiveness of the agricultural sector. Defined strategic direction, institutional support, prospects. The conclusions about the development opportunities and opportunities to improve state support in accordance with the rules of the WTO and the EU.

Ключові слова: державна підтримка, стратегічні напрями, галузі, аграрне виробництво, конкурентоспроможність, управління, підвищення.

Key words: state support, strategic direction, industry, agricultural production, competitiveness, management, promotion.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Економічний розвиток будь-якої країни світу відбувається за активної регулюючої участі держави. Не є винятком і аграрний сектор економіки. Адже сільське господарство є важливою сферою в структурі національного господарського комплексу, яка забезпечує продовольчу безпеку і продовольчу незалежність держави. Тому її розвиток має бути пріоритетним. Це підтверджується й бюджетоутворюючою роллю галузі, її визначальною участю в експортно-імпортних операціях країни. Водночас, стан та розвиток аграрного сектору України є достатньо складним та вимагає здійснення комплексних масштабних реформ, ключова роль проведенні яких має належати державі.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

До зазначеної проблеми неодноразово зверталися в своїх працях вчені-аграрники та фахівці галузі: А.В. Андрійчук, П.І. Гайдуцький, М.Я. Дем'яненко, С.М. Кваша, Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік,

Л.О. Мармуль, О.М. Могильний, П.Т. Саблук, П.А. Стецюк та багато інших. Проте в сучасних умовах фінансово-економічної кризи, реформування банківської системи, нестабільності гривни, угоди про асоціацію з ЄС вони потребують продовження досліджень.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є визначення стратегічних напрямів державної підтримки галузей аграрного виробництва та підвищення їх конкурентоспроможності в сучасних умовах господарювання.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

На сьогодні важливу роль для Херсонської області відіграють бюджетоутворюючі галузі, зокрема сільське господарство, переробна промисловість, туризм тощо, розвиток яких у свою чергу, залежить від активної державної підтримки. Саме держава прийняттям законів усуває негативні тенденції та сприяє позитивній динаміці розвитку бюджетоутворюючих галузей. З усіх бюд-

жетоутворюючих галузей Херсонської області найбільш радикального і дієвого державного регулювання та підтримки для нормального розвитку вимагає сільське господарство [2, с. 110]. Це зумовлено тим, що, по-перше, дана галузь є життєво необхідною в будь-якому суспільстві й розглядається як пріоритетна при обґрунтуванні перспектив соціально-економічного розвитку країни; по-друге, сільськогосподарське виробництво через існування проблем не може ефективно розвиватися без стабілізуючого впливу держави. На агропромислове виробництво припадає лише 15,0 % виробничих фондів, воно виробляє близько 25,0 % валового внутрішнього продукту. Внутрішній товарообіг продуктів харчування займає до 70,0 % у структурі обсягу споживчих ринків.

Після вступу України до світової організації торгівлі, посилилися вимоги до сільськогосподарської продукції, яку зможуть виготовляти тільки конкурентоспроможні об'єкти господарювання [3, с. 128]. Саме вони зможуть використовувати переваги міжнародного співробітництва у інвестуванні, кредитуванні, сертифікації, страхуванні, науково-технічному забезпеченні виробництва та реалізації продукції. Однак об'єкти господарювання не зможуть досягти відповідного рівня конкурентоспроможності без втручання держави.

Нині в Україні, зокрема в Херсонській області, державна підтримка галузі сільськогосподарського виробництва регулюється Законами України "Про державну підтримку сільського господарства України", "Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 р.", Постановою Кабінету Міністрів України "Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 р.", Указами Президента України "Про заходи щодо забезпечення формування та функціонування аграрного ринку" (2000 р.), "Про заходи щодо розвитку аграрного ринку" (2004 р.), "Комплексною програмою підтримки села на період до 2015 р.". Цільове програмне фінансування здійснюється на основі Закону України "Про державний бюджет України", згідно з яким у 2014 р. на пряму підтримку сільського господарства планувалося витратити до 30 % загального обсягу аграрного бюджету, що є одним з найнижчих показників за останні роки. Для порівняння, в 2007 р. і 2008 рр. на пряму підтримку аграріїв витрачали відповідно 63 % і 57 % аграрного бюджету. Якщо порівнювати в грошовому еквіваленті, то у 2014 р. витрати на пряму підтримку сільськогосподарських виробників удвічі менші, ніж у 2008 р., і на 13,0 % менші, ніж у 2011 р. Як бачимо, таке фінансування бюджетують галузей вкрай незадовільне і це спричинено внаслідок розпорошеності державних коштів за різноманітними програмами та окремими заходами, незабезпечення на ринку однакових економічних умов, недосконалості механізмів підтримки, нераціонального використання бюджетних коштів, відсутності довгострокової стра-

тегії та вибору пріоритетів ринку, ненадходження коштів до безпосереднього виробника [8, с. 45].

Даний фактор, у свою чергу, впливає на інноваційний розвиток бюджетують галузей, оскільки виробники самостійно не здатні сприяти зростанню технічного рівня виробництва, впроваджувати ресурсозберігаючі та чисті технології, вводити систему консультування як з вітчизняними, так і з іноземними виробниками [10, с. 5]. Крім належного фінансування, система державної підтримки бюджетують галузей потребує розв'язання проблем, які стосуються страхової, кредитної та цінової діяльності.

Відсутність гнучких систем страхування ризиків інвесторів, спеціалізованих страхових компаній, орієнтованих на захист малого бізнесу з іноземними інвестиціями при мінімальних тарифах і податкових пільгах, достатнього страхового захисту підприємців від різних ризиків, гарантійно-заставних фондів продовжує відштовхувати інвесторів. Більше того, в Україні страхування займає незначне місце у загальній системі страхування, оскільки є нерозвиненим та ризиковим для страховиків і досить дорогим для об'єктів господарювання. Крім того, недовіра потенційних страховальників до страхової компанії, недостатній рівень кваліфікації працівників страхових компаній, недосконалість страхового законодавства, висока вартість страхової премії для страховальника зумовлюють ряд причин недостатнього формування страхування бюджетують галузей.

Зокрема таке важливе джерело фінансування аграрної діяльності, як кредитування, має ряд проблем [1, с. 125]. Наприклад, сільськогосподарським об'єктам господарювання порівняно з об'єктами господарювання інших галузей складніше одержати доступ до кредитних ресурсів із таких причин: високі процентні ставки, низька рентабельність і нестабільний рух готівкових коштів у сільському господарстві, правове неврегулювання питань власності на землю, непрозорість ринку, відсутність стабілізаційних фондів, зовнішнього або міжнародного фінансування та страхування ризиків, уніфікованої банківської політики, неналежне управління в середовищі кредиторів.

Через такі фактори частка кредитів комерційних банків у загальній структурі кредитування була низькою. Зважаючи на це, в кредитній системі доцільно було встановити диференційовані строки видачі короткострокових кредитів об'єктам господарювання бюджетують галузей, підвищити зацікавленість комерційних банків у вкладенні кредитних ресурсів у виробництво через пільгове оподаткування, створити спеціальний кредитний фонд для покриття різниці між пільговими і діючими процентними ставками по кредитах, які надаються на пільгових умовах товаровиробникам бюджетують галузей [5, с. 7]. Проте в умовах триваючої фінансової кризи, перебудови банківської системи, масового банк-

рутства та ліквідації проблемних банків, нестабільності національної грошової одиниці, дефіциту бюджету така діяльність є досить проблематичною, особливо для кредитного забезпечення малих і середніх товаровиробників. Тому важливо звернути увагу на розвиток товарного кредитування великим агробізнесом малого.

Згідно із Законом України "Про державну підтримку сільського господарства України", держава здійснює регулювання гуртових цін окремих видів сільськогосподарської продукції, встановлюючи мінімальні та максимальні закупівельні ціни, а також застосовуючи інші заходи, визначені цим Законом, при дотриманні правил добросовісної конкуренції. За період 2008—2014 рр. об'єктами державного цінового регулювання були пшениця, жито, ячмінь, кукурудза, цукор, борошно, молоко сухе, гречка, соняшникова олія, масло вершкове, горох, овес, просо [6]. Проте встановлені обмеження не зупиняють ріст цін на споживчих ринках, що говорить не тільки про неналежне регулювання та контроль ціноутворення, але й про вплив інших чинників, які не завжди йому піддаються (світові ціни на енергоносії, транспортні послуги, продовольчі продукти та ін.).

Допомога держави потрібна в регулюванні конкретних ринків сільськогосподарської продукції, що сприятиме підвищенню ефективності їх функціонування. Насамперед, варто на державному рівні розробити Концепцію виведення з тривалої кризи сільських територій. В основі Концепції має лежати здійснення всеосяжної аграрної реформи і радикальна перебудова економічних відносин на селі, а саме — відносин зайнятості, соціального захисту населення, формування середнього класу на селі [4, с. 6]. Вихід із ситуації дефіциту фінансово-інвестиційних ресурсів, безробіття, моноспеціалізації виробництва, згорання тваринництва, що характерна для сільського господарства, можливий за умови активного державного втручання держави в перебіг грошово-кредитних відносин та державної підтримки в стимулюванні розвитку цієї важливої для країни галузі, державного сприяння в створенні на науково обґрунтованій основі та розміщенні за зональним принципом великих високотехнологічних підприємств різних форм власності й господарювання з виробництва продукції тваринництва і рослинництва, відродження агроресурсного потенціалу, запровадження на аграрному ринку України тих економічних правил, які діють на ринках ЄС.

Особливе значення має впровадження сертифікації і стандартизації продукції, особливо тваринницької. На основі державної підтримки й протекціонізму в галузі сільського господарства має бути створене ринкове середовище, яке б забезпечувало фінансову самодостатність та стійкість не тільки великих, але й малих та середніх сільськогосподарських товаровиробників, зокрема, шля-

хом залучення в необхідних обсягах доступних за ціною всіх видів виробничо-економічних ресурсів для можливості здійснення виробничої діяльності на прибутковій основі.

Для забезпечення збуту сільськогосподарської техніки, що виробляється у Херсонській області й використовується у галузі, необхідно підвищити її технічний рівень, надійність і якість [9, с. 67]. Адже основними ресурсами розвитку сільськогосподарського машинобудівного комплексу в регіоні є: необхідні виробничі потужності з виробництва сільськогосподарської техніки та обладнання; фінансові й інвестиційні ресурси вітчизняних та іноземних інвесторів; науково-технічний інноваційний потенціал; кадровий потенціал та система його відтворення в освітніх закладах; управлінський потенціал, здатний сприяти ефективному розвитку, підвищенню конкурентоспроможності аграрної галузі.

Отже, Херсонщина має значний економічний та інтелектуальний потенціал, що спроможний створити потужну матеріально-технічну базу, яка відповідатиме вимогам агротехніки, структурі та обсягам агропромислового виробництва, вимогам енергозбереження та екологічної безпеки [7, с. 16]. Комплектування матеріально-технічної бази має здійснюватися за рахунок техніки високого технічного рівня, яка забезпечить виробництво конкурентоспроможної продовольчої продукції за енергоощадними технологіями із заданими показниками якості та номенклатури згідно вимог СОТ та країн ЄС.

ВИСНОВКИ

У процесі проведених досліджень нами визначено: щоб посилити конкурентоспроможність галузі сільського господарства, особливо тваринництва, необхідно здійснити її структурну перебудову шляхом створення великих інтегрованих або спеціалізованих агропромислово-фінансових формувань на інноваційній основі, з одночасною державною підтримкою малого та середнього агробізнесу на селі. Це дасть змогу сконцентрувати власність та капітали, підвищити корпоратизацію та спеціалізацію аграрного господарювання, посилити його, стійкість, ефективність та конкурентоспроможність; створити і розширити номенклатуру продовольчої продукції, забезпечити обслуговування технічних засобів; сприяти подальшому формуванню і розвитку внутрішнього та освоєнню зовнішнього аграрних ринків; сприяти суб'єктам господарювання агропромислового комплексу та галузі сільськогосподарського машинобудування у придбанні технічних засобів з метою зменшення затрат ручної праці на виробництво сільськогосподарської продукції; оновлювати машинно-тракторний парк переважно за рахунок техніки вітчизняного виробництва і підтримувати його в робочому стані з проведенням своєчасного технічного обслуговування та ремонтно-відновлювальних робіт; розробити програми підготовки та

підвищення кваліфікації інженерно-технічних кадрів і механізаторів та інших фахівців широкого профілю.

Стратегія розвитку аграрного сектору України найближчими роками має полягати у формуванні виробництва високоякісної сільськогосподарської продукції, оптимізації бізнес-процесів, підвищенні конкурентоспроможності, забезпеченні відродження та гармонійного розвитку сільських територій, використанні наявних конкурентних переваг для протидії ризикам та викликам конкурентного зовнішнього середовища господарювання. Для реалізації поставлених завдань необхідна довгострокова програма інноваційного розвитку галузей аграрної економіки, яка має бути спрямована на покращання техніко-технологічної оснащеності аграрного виробництва, впровадження ресурсощадних технологій, підтримку наукових досліджень тощо. Провідна роль у формуванні фінансово-інвестиційних ресурсів на досягнення цих цілей має належати власним ресурсам, державній підтримці, яка повинна концентруватися, насамперед, на пріоритетних, найбільш соціально значущих галузях або/і територіях.

Література:

1. Аграрна реформа в Україні / П.І. Гайдуцький, П.Т. Саблук, Ю.О. Лупенко [та ін.]; за ред. П.І. Гайдуцького. — К.: ННЦ ІАЕ, 2005. — 242 с.
2. Андрійчук В.Г. Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти / В.Г. Андрійчук, М.В. Зубець, В.В. Юрчишин. — К.: Аграрна наука, 2005. — 140 с.
3. АПК в системі зовнішньоекономічної діяльності України / П.Т. Саблук, А.А. Фесина, В.І. Власов [та ін.]; за ред. П. Т. Саблука. — К.: ННЦ ІАЕ, 2005. — 242 с.
4. В Україні відсутня державна політика з підтримки АПК // Agroexpert. — 2009. — № 5. — С. 6.
5. Дем'яненко М.Я. Державна підтримка як фактор забезпечення конкурентоспроможного аграрного виробництва / М.Я. Дем'яненко, Ф.В. Іванина // Економіка АПК. — 2009. — № 9. — С. 3—9.
6. Закон України "Про державну підтримку сільського господарства України" / Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2004. — № 49. — ст. 527, із змінами, внесеними згідно із Законами № 191-VIII (191-19) від 12.02.2015, ВВР, 2015, № 21, ст.133 Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>
7. Концептуальні стратегії розвитку агропромислового комплексу та сільських територій України на період до 2020 року / П.Т. Саблук, В.Я. Месель-Веселяк, М.Й. Малік [та ін.]. — К.: ННЦ ІАЕ УААН, 2008. — 48 с.
8. Мармуль Л.О. Шляхи розвитку конкурентоспроможного агропромислового виробництва / Л.О. Мармуль // Актуальні аспекти розвитку

підприємств аграрної сфери: облік, аудит та оподаткування: матер. Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Херсон, 18—19 жовтня 2012 р. — Херсон: ХДАУ, 2012. — С.42—47.

9. Могильний О. Критерії ефективності державного регулювання аграрного сектора економіки / О. Могильний // Економіка України. — 2003. — № 12. — С. 65—69.

10. Шпикуляк О.Г. Формування конкурентоспроможності в аграрній економіці / О.Г. Шпикуляк, Ю.П. Воскобійник, О.В. Овсянніков / Агроінком. — 2007. — № 9—10. — С. 4—8.

References:

1. Hajduts'kyj, P.I. Sabluk, P.T. and Lupenko, Yu.O. (2005), Ahrarna reforma v Ukraini [Agrarian reform in Ukraine], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.
2. Andrijchuk, V.H. Zubets', M. V. and Yurchyshyn, V. V. (2005), Suchasna ahrarna polityka: problemni aspekty [Modern agricultural policy: problematic aspects], Ahrarna nauka, Kyiv, Ukraine.
3. Sabluk, P. T. Fesyna, A. A. and Vlasov, V. I. (2005), APK v systemi zovnishn'oekonomichnoi diial'nosti Ukrainy [APK in system of foreign economic activity of Ukraine], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.
4. Agroexpert (2009), "In Ukraine there is no state policy to support the sector", Agroexpert, vol. 5, pp. 6.
5. Dem'ianenko, M.Ya. and Ivanyna, F.V. (2009), "State support as a factor for competitive agricultural production", Ekonomika APK, vol. 9, pp. 3-9.
6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine "On State Support of Agriculture of Ukraine", available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>.
7. Sabluk, P.T. Mesel'-Veseliak, V.Ya. and Malik, M.J. (2008), Kontseptual'ni stratehii rozvytku ahropromyslovoho kompleksu ta sil's'kykh terytorij Ukrainy na period do 2020 roku [Conceptual strategy of development of agroindustrial complex and rural territories of Ukraine for the period till 2020], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.
8. Marmul', L.O (2012), "Ways of development of competitive agro-industrial production", Materialy vseukrains'koi naukovo-praktychnoi konferentsii [Actual aspects of development of enterprises of the agrarian sector: accounting, auditing and taxation], Vseukrains'ka naukovo-praktychna konferentsia [All-Ukrainian scientific-practical conference], Khersons'kyj derzhavnyj ahrarnyj universytet, Kherson, Ukraine, pp. 42—47.
9. Mohyl'nyj, O. (2003), "Criteria of efficiency of state regulation of agrarian sector of economy", Ekonomika Ukrainy, vol. 12, pp. 65—69.
10. Shpykuliak, O.H. Voskobijnyk, Yu.P. and Ovsianikov, O.V. (2007), "The formation of the competitiveness of the agricultural economy", Ahroinkom, vol. 9—10, pp. 4—8.

Стаття надійшла до редакції 13.04.2015 р.